

VNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Investidura com a Doctor "Honoris
Causa" per la Universitat de València a
Thomas F. Glick

Laudatio

València, 14 juny de 2010

VNIVERSITAT ID VALÈNCIA
EL RÈCTOR

Laudatio de Thomas F. Glick

Antoni Furió

Catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València

Senyor Rector Magnífic,

Excel·lentíssimes senyores vicerectores i excel·lentíssims senyors vicerectors,

Il·lustríssima senyora secretària general

Doctor Thomas Glick,

Distingits convidats,

Membres de la comunitat universitària,

Senyores i senyors, amigues i amics,

El 1909, el mateix any en què la ciutat de València organitzava una gran Exposició Regional amb la qual volia celebrar la seua entrada en la modernitat i la seua transformació en una gran ciutat, el pas d'una societat agrària i tradicional a una altra més dinàmica i emprenedora, basada en la indústria i el comerç, i més oberta a l'exterior, la Universitat de València commemorava el centenari del naixement de Charles Darwin, el científic que havia revolucionat i eixamplat els límits no sols de la ciència, sinó del pensament i el coneixement en general, alliberant-lo de la tutela que continuava exercint la religió i d'una interpretació literal de la Bíblia. El 1909 s'esqueia també el tercer centenari de l'expulsió dels moriscos, però d'això, en aquells moments, ningú no en parlà.

La celebració de l'homenatge a Darwin, en un clima intel·lectual inhòspit i de gran incomprensió, i mentre la societat valenciana, cofoia i autocomplaent, se celebrava ella mateixa en la gran Exposició, és un fet del qual ens podem enorgullir com a universitaris i com a universitaris valencians. No seria l'última vegada que bona

part de la societat valenciana, embadalida pels fastos dels seus propis aconseguints, se sorprendria i fins i tot s'escandalitzaria per la gosadia de la seua universitat.

En el context d'aquella primera dècada del segle XX, l'acte celebrat al Paranimf de la Universitat de València, en aquesta mateixa sala on ara ens trobem, era un acte insòlit i atrevit, d'una gran audàcia intel·lectual. De fet, tots els qui omplien de gom a gom el Paranimf aquella nit eren conscients de la seua significació política i ciutadana. La iniciativa havia partit d'un grup d'estudiants de medicina, alumnes del professor d'anatomia Peregrí Casanova, un evolucionista convençut, però comptava també amb el suport dels sectors progressistes i republicans de la ciutat i, en particular, del diari *El Pueblo*, fundat per Vicente Blasco Ibáñez, fundador també de l'editorial Prometeo, que havia publicat nombrosos llibres sobre l'evolució, incloent-hi traduccions de l'obra de Darwin.

València no era cap erm cultural ni intel·lectual, encara que ni les autoritats ni els sectors conservadors donaren el seu suport a l'acte. Per això, l'endemà, en el transcurs d'un banquet i a l'hora del brindis, Miguel de Unamuno qualificà de "cobardes, hipócritas y eunucos" tots els alts càrrecs que no havien assistit o col·laborat en l'homenatge. La presència del rector de Salamanca contribuï a la notorietat de l'acte, l'únic que se celebrà a tot Espanya organitzat per una institució acadèmica. Tot això, així com el protagonisme que tingué la Universitat de València en la introducció i difusió de l'evolucionisme a l'estat espanyol, ho sabem gràcies als estudis i al llibre de Thomas Glick, *Darwin en España*, publicat fa ja quasi vint anys i que, actualitzat per l'autor, ha estat recuperat i reeditat aquest mateix mes per les Publicacions de la Universitat de València.

Quan Thomas Glick publicà aquest llibre, ja portava més de deu anys treballant sobre la història de la ciència espanyola, sobre la recepció de les idees científiques a Espanya i Amèrica Llatina, i més de quinze anys estudiant el regadiu històric, medieval, de l'horta de València. El 1990, en un llibre sobre les institucions comunitàries i l'acció col·lectiva, *Governing the Commons*, la premi Nobel d'Economia Elinor Ostrom s'inspirava en aquests estudis, ja clàssics, de Thomas Glick sobre les comunitats de regants valencianes i el Tribunal de les Aigües. I més recentment, en l'esplèndid *Freedom and Growth. The Rise of States and Markets in Europe, 1300-1700*, del desaparegut Stephan Epstein, traduït al castellà per PUV, l'autor atacava la idea d'un estancament tecnològic a l'Europa medieval, destacant, per contra, l'empenta innovadora d'algunes regions dinàmiques i capdavanteres com ara Essex i Kent, Flandes, el nord de França, el sud de Renània, Llombardia, Toscana i València, basant-se per a aquest últim cas, en l'obra de Thomas Glick, *Irrigation and Society in Medieval Valencia*.

Qui era aquest jove investigador nord-americà que s'interessava per les sèquies valencianes i la ciència i la tècnica espanyoles, i què era el que l'havia portat a interessar-se per elles?

Thomas F. Glick va nàixer a Cleveland, Ohio, el 1939. Va estudiar Història de la Ciència a la Universitat de Harvard, Llengües Semítiques a la Universitat de Barcelona i Àrab a la Universitat de Columbia, i es va doctorar en Història a la Universitat de Harvard el 1968. Va ser professor de la Universitat de Texas a Austin de 1968 a 1972 i, des d'aquest any, és a dir, durant quasi quaranta anys, ha estat professor de la Universitat de Boston, on ha ocupat els càrrecs de director del Departament d'Història i de l'Institut d'Història Medieval. Ha estat igualment professor visitant de la Universitat de València, de la Universitat Politècnica de València i de la Universidad de la República, de Montevideo, a l'Uruguai.

En els inicis de la dilatada i fecunda trajectòria científica del professor Glick, i en la seua orientació cap al País Valencià, Espanya i Amèrica Llatina, hi ha primer, en la prehistòria més remota, una fascinació juvenil per la cultura hispànica i, més tard, un interès decidit pel contacte i l'intercanvi entre cultures, per la difusió de les idees científiques i les tècniques d'una cultura a una altra; i, fruit d'aquest interès i de l'estudi directe, un gran respecte per les diferents cultures i civilitzacions, en particular per les tres que coexistiren en la Península Ibèrica durant l'Edat Mitjana: la cristiana, la musulmana i la jueva.

Encara estudiant, Thomas Glick quedà enlluernat a mitjan dels anys cinquanta per un cicle de conferències que impartí a Madrid l'hebraïsta, arabista i historiador de la ciència Josep Maria Millàs Vallicrosa, i que decidiren la seua futura orientació científica. L'elecció de València com a espai d'observació i anàlisi vindria determinada poc després per la recerca que feia el polítleg Arthur Maass sobre l'horta valenciana i que buscava un ajudant que li traduís els documents antics. Mentre Maas s'interessava per l'estudi comparat dels sistemes de reg tradicionals del litoral mediterrani espanyol, seguint els postulats i els mètodes de l'escola geogràfica francesa, Glick, a cavall de la geografia i la història, s'interessava pels sistemes de reg en la València medieval. I ho feia en una doble dimensió: tècnica i cultural, per una banda, és a dir, les tècniques hidràuliques, incloses les modalitats institucionals per a la distribució de l'aigua; i social, per altra banda, és a dir, la manera en què es concordaven les comunitats de regants per a distribuir l'aigua i evitar, o resoldre, el conflicte.

L'estudi dels regadius continuava dominat aleshores per la polèmica sobre els orígens, perversament ideològica, com l'ha definida Miquel Barceló, i inscrita en una perspectiva marcadament essencialista, que regatejava qualsevol aportació substancial a al-Andalus i la cultura islàmica. Ja ho havia deixat ben clar en 1908 l'eminent arabista valencià don Julià Ribera i Tarragó en encapçalar un dels seus articles amb el contundent títol de "El sistema de riegos en la huerta valenciana no es

obra de los árabes”. Si els seus orígens no eren àrabs, com proclamava la saviesa popular, que de tota creació d'importància en feia “obra de moros”, havien de ser forçosament romans, com sostenien la majoria dels erudits autòctons.

Aliè a les polèmiques locals, Glick no sols identificà les empremtes orientals dins el marc institucional del regadiu valencià, sinó que destacà el paper crucial que havia tingut al-Andalus en la recepció i transmissió de la cultura islàmica i, a través d'aquesta, d'altres cultures i civilitzacions, com l'hel·lenística, la xinesa o la hindú. Tot un atac en la línia de flotació del tradicional etnocentrisme hispànic, incapaç de comprendre i menys encara d'admetre els préstecs i les transferències entre cultures, convençut com està de la solidesa autosuficient del substrat cultural ibèric. Glick, com la majoria dels hispanistes, està menys atrapat per les obsessions essencialistes que han cegat i ceguen encara molts historiadors espanyols.

Glick tingué el mèrit de substituir les meres elucubracions teòriques i apriorístiques per un veritable estudi social del reg, basat tant en la documentació arxivística com en l'aproximació comparativa. No sols tenia al seu abast una rica documentació escrita produïda pels plets sobre aigües substanciats davant la cort de la Governació, que li permetia anar més enllà de la normativa fixada per les ordenances de reg i endinsar-se en la realitat social i material del reg, en la conflictivitat pels usos de l'aigua, sinó que tenia encara davant els ulls, als anys seixanta, una horta molt similar a la medieval. Naturalment, la documentació escrita tenia uns límits que només podria trencar l'aportació de la nova arqueologia medieval, i en particular l'arqueologia hidràulica de Miquel Barceló, i els estudis antropològics de Pierre Guichard, que destacaren el paper de l'organització tribal, clànica, en la introducció i difusió de la hidràulica musulmana en al-Andalus.

Dels treballs de tots tres, Glick, Guichard i Barceló, es desprenia que al-Andalus, i dins ell la València musulmana, al contrari del que sostenien don Claudio Sánchez Albornoz i la majoria dels medievalistes espanyols, havia estat una societat més semblant a les d'Orient Mitjà o el Nord d'Àfrica que a les de l'Europa del seu temps. No es tractava només d'un fenomen “cultural”, de l'arabització i la islamització de la llengua, la religió i els costums, sinó d'un canvi profund en les estructures socials i econòmiques, amb el desplegament d'una organització social de base tribal i el desenvolupament d'una agricultura intensiva de regadiu. Són els postulats d'un paradigma científic ja àmpliament acceptat i que orienta la investigació actual en història medieval valenciana.

En tot cas, Glick no sols s'interessava pels regs, sinó també pels castells, amb una funció molt distinta en la societat musulmana i en la cristiano-feudal; pel mustassaf, l'oficial encarregat de vigilar els pesos i les mesures, el mercat, la salubritat i la higiene pública, l'urbanisme; pel paper, un invent xinès introduït a Occident pels musulmans a través d'al-Andalus; i, en general, per tots aquells testimonis de la transferència cultural entre civilitzacions, per damunt de les fronteres polítiques i

religioses. Glick no sols està molt lluny de pensar que la presència de l'Islam a Occident empetití les fronteres culturals i comercials d'aquest i convertí l'antic centre de la civilització europea, el *Mare Nostrum*, en un llac musulmà, sinó que, tot al contrari, aquesta presència eixamplà els límits culturals i econòmics de la cristiandat en posar-la en contacte, a través del món islàmic, amb un escenari molt més ampli, que s'estenia des de l'Àfrica subsahariana fins a la Xina i l'Índia, i que serviria també de conducte per a la transmissió i recuperació del llegat cultural clàssic hel·lenístic i romà.

Mentre treballava sobre els sistemes de reg a la València medieval i, en general, sobre els préstecs i les transferències culturals d'Orient a Occident a través d'al-Andalus, Thomas Glick començà a interessar-se també, en un sentit encara més general, per la difusió de les idees científiques i tècniques, i de manera més particular, per la recepció i la difusió de les grans teories científiques que han marcat la nostra contemporaneïtat i per les persones que les elaboraren: Darwin i l'evolucionisme, Freud i la psicoanàlisi i Einstein i la relativitat. Començà primer, quan encara estava a Austin, amb la recepció del darwinisme a Texas; seguí, deu anys més tard, amb el ja citat llibre sobre *Darwin en España*, i ha continuat amb nombrosos treballs sobre la difusió de l'evolucionisme a Cuba, Uruguai, Brasil i altres països llatinoamericans.

En aquest punt es fa ineludible tornar a parlar de la Universitat de València. Si a Barcelona Thomas Glick trobà dos grans mestres en les figures de Josep Maria Millàs i Vallicrosa i Joan Vernet, a València trobà, des de mitjan dels anys seixanta, l'hospitalitat i l'estímul fecund del departament d'Història de la Medicina, dirigit per José María López Piñero i integrat també per Luis García Ballester i, poc després, per Víctor Navarro Brotons. Més tard, Glick tornaria com a professor visitant de la nostra universitat, però la seua vinculació al departament de López Piñero i la seua amistat i col·laboració amb els seus membres s'ha mantingut sempre constant. Com també ha estat estreta la relació amb els departaments de Geografia i d'Història Medieval, d'on ha partit la proposta de nomenament com a doctor honoris causa. Cosa que feia que, cada vegada que venia a València, Thomas hagués de repartir el seu temps entre els diferents departaments i els col·legues i amics de les distintes especialitats, que potser no es coneixien entre ells.

Per a Glick està clara la continuïtat entre les seues recerques medievals (sobre els regs) i les contemporànies (sobre la recepció de les idees científiques). Però això no resulta tan obvi per a tot el món. Com conta ell mateix, en un congrés d'història de la ciència contemporània, se li acostà un altre ponent que no comprenia la vastitud i la connexió dels interessos científics de Glick i que finalment li va dir: "Ah, ara ho entenc: vostè és el fill del medievalista!".

No, no estem acostumats a l'amplitud dels interessos i els coneixements científics, tancats com estem en la petitesa cada vegada més raquítica de la pròpia parcel·la. D'ací l'estatura excepcional de personalitats com López Piñero, capaç de

moure's amb solvència al llarg de la història de la ciència i la medicina, o del mateix Glick que es desplaça amb igual seguretat de l'edat mitjana a la contemporània.

Hi ha un punt en el qual discrepaven els dos col·legues i amics. Glick sostenia que no hi havia massa diferència en la manera d'analitzar la recepció d'una arada per un grup de camperols i una idea com la relativitat per un grup de matemàtics. Per a López Piñero, format en l'escola alemanya de la història de les idees, era un disbarat comparar una subtilesa com la relativitat amb una burda tècnica camperola. Darrere la sacralització de les idees, hi ha sovint la convicció que els pagesos analfabets i lligats a la terra manquen de cultura i, per tant, no són historiables. Glick, amb el seu interès per la cultura material, ens retorna també el protagonisme històric de les masses ordinàries i anònimes.

Amb López Piñero, Glick ha publicat nombrosos estudis, però molt especialment tots dos van impulsar el *Diccionario Histórico de la Ciencia Moderna en España*, per a la redacció del qual Thomas confessa haver-se llegit de cap a peus totes les pàgines de l'Enciclopèdia Espasa, a la recerca de qualsevol notícia sobre la ciència i els científics espanyols. Glick ha estudiat també les memòries, la correspondència i els papers personals de científics destacats. És un gran erudit, en aquest i en tots els camps que cultiva, capaç al mateix temps d'extraure de la ingent informació acumulada tesis i interpretacions generals convincents i brillants.

A més del darwinisme, Glick s'ha ocupat també, ja ho he dit, de la recepció i la difusió a Espanya de la teoria de la relativitat, de la psicoanàlisi i la psiquiatria i de les idees mèdiques en general, inclosa l'oncologia. S'ha interessat també per la història de les idees ambientals i per la constitució de la història del medi ambient en una nova disciplina científica. I encara, per qüestions d'ecologia urbana, la planificació dels usos de l'aigua i altres temes de caràcter geogràfic.

A pesar de l'aparent dispersió de temes i interessos, jo també veig una gran continuïtat i coherència en l'obra científica i acadèmica del professor Glick, presidida per la preocupació pel paper social de la ciència i la cultura, per la producció i la transmissió científica i cultural, pels seus protagonistes, per la política científica i cultural, per la permeabilitat de les fronteres culturals entre civilitzacions.

Tot això l'ha portat també a mirar-se d'una manera més crítica els problemes del món actual, problemes de convivència i respecte entre cultures, i problemes de conservació i defensa del patrimoni. I a implicar-se i comprometre's activament, tant en el diàleg entre cultures i religions en una terra tan castigada com Palestina, o en la recuperació del patrimoni documental jueu a Europa central i oriental, com en la salvaguarda i protecció de l'horta de València.

Bona mostra d'això és el seu últim projecte, l'Shtetl Economic History Project, iniciat de manera també un tant atzarosa el 2002. Part de la seua família procedeix d'Europa oriental i, com a jueus, van ser perseguits durant la Segona Guerra Mundial.

Cap dels parents que sobrevisqueren a l'Holocaust no volgué mai recordar l'horror i parlar-li'n al jove Thomas que, d'altra banda, tampoc no s'hi interessà i dirigí la seua atenció d'historiador cap a altres llocs, èpoques i temes. Fins que ja als seixanta anys, començà a interessar-se per les arrels familiars i, de manera un tant singular, ho va fer adquirint documents procedents de l'antiga Europa de l'Est. Ha aconseguit reunir així, amb l'ajuda de la Universitat de Boston, un important fons documental en yiddish, romanès, rus, alemany i altres llengües, que li han permès acostar-se a la vida quotidiana als shtetls, les petites viles on havien viscut durant segles els jueus a Europa occidental, idealitzades en pel·lícules com *El violinista en la teulada*. Lluny de qualsevol tractament nostàlgic o romàntic, Glick s'hi endinsa des del rigor de l'historiador, reconstruint l'entramat social i econòmic d'aquelles comunitats i descobrint-ne les connexions.

Thomas Glick tampoc no podia mostrar-se insensible a la llengua i la cultura del País Valencià. Estudià el català a Barcelona amb el professor Antoni Comas i després valencianitzà la seua llengua amb el contacte amb els col·legues i amics valencians i, sobretot, amb la lectura dels documents medievals, de manera que, de vegades, pot semblar que estàs parlant amb un valencià del segle XV. Als pocs anys d'estar a València participà amb Lluís Aracil, Lluís Alpera i Manuel Ardit en la preparació d'un número de la revista *Identity Magazine*, dedicat a la poesia realista valenciana, doblement perillosa per ser realista i estar en català, i potser també per ser poesia, i per això aparegué, per burlar la censura, amb peu d'impremta a Cambridge, Massachusetts. I més tard, va escriure un epíleg a la traducció a l'anglès de *La pell de brau*, de Salvador Espriu.

Però el seu major combat, i amb això acabe ja, és el que ha dut i du en defensa de l'horta de València. Inexorablement la rajola i el cement han anat menjant-se l'horta i arrasant el regadiu històric. Moltes sèquies han estat entubades, per a poder-les cobrir, i les excavadores han assolat alqueries i molins, o els deixaven com a relíquies òrfenes i inconnexes d'un paisatge devastat. El Pla General de València de 1988 establia un total de 429 immobles mereixedors de protecció, molts dels quals es remuntaven a l'edat mitjana. Cinc anys després, la xifra s'havia rebaixat a 270, perquè la resta ja no existien o s'havien degradat tant que ja no era possible la conservació. El 1997, Thomas Glick escrivia a l'Agència Europea de Medi Ambient demanant la paralització dels projectes de construcció d'habitatges i infraestructures que suposessin la desaparició de l'horta o dels seus edificis històrics: alqueries, barraques i molins. I durant tots aquests anys ha estat en primera fila en els moviments en defensa de l'horta de Campanar o de la de la Punta. No es tracta només de salvar i preservar un paisatge històric, o unes determinades construccions, igualment valuoses, sinó també d'unes formes de vida, unes organitzacions socials i un patrimoni cultural destinats a desaparèixer en benefici dels interessos immobiliaris.

Com a historiador, Thomas Glick no s'interessa només pels artefactes, les tècniques, els marcs institucionals, sinó sobretot per les societats que els crearen, els

UNIVERSITAT ID VALÈNCIA
EL RECTOR

adoptaren i els feren servir. Per les comunitats de regants i els llauradors que durant segles han ventilat les seues diferències davant el Tribunal de les Aigües. Un tribunal que el dijous passat imposava al doctor Glick la brusa negra en reconeixement de la seua tasca erudita i cívica en favor de la cultura valenciana de l'aigua. Com a ciutadà i com a activista, Thomas Glick no s'interessa tampoc només per la supervivència de construccions històriques, camps i sèquies. S'interessa sobretot per un patrimoni material i immaterial, de gran valor social, cultural i històric, i que, a més de fer del nostre entorn un lloc millor i més agradable per viure, només amb la implicació i el compromís de tots, pot tenir encara algun futur.

Senyor Rector Magnífic, he procurat exposar la vida, l'obra i l'activitat científica d'un gran historiador. Espere haver descrit els mèrits del professor Glick de tal manera que haja quedat palès el mereixement de la distinció que se sol·licita. És per això que us demane, en virtut de l'autoritat que us ha estat conferida, que procediu a investir el professor Thomas F. Glick com a doctor *honoris causa* de la Universitat de València.

Moltes gràcies.